- эмоционального состояния - *Ватанымызгъа сокъулгъаны ве джебэден кельген телюкели хаберлерни эшитип* ***интикъам арзусынен туташты*** (Ю.Б.). «Услышав информацию с фронта об угрозе войны и вторжении на нашу Родину, он **вскипел от жажды мести**»;
- эмоционального отношения– *Бу къадынлар арасындан тек бир Анифе оны дегиль де, баласыны* ***сайлады*** (Ю.Б.). «Из всех этих женщин только Анифе ***обратила внимание*** не на него, а на его ребенка».

Подводя итоги, следует отметить, что «в предложении есть лишь одно абсолютно независимое слово – сказуемое; все другие слова в предложении подчинены какому-нибудь «хозяину», причем только одному» [17]. Будучи стержневым компонентом ядра крымскотатарского предложения, сказуемое выполняет важную смыслоообразующую функцию; логически или фактически присутствуя в предложении, оно всегда подчиняет себе все компоненты, находящиеся в препозиции и управляет их формами.

Источники и литература

1. Ислямов А. Татар тилининъ грамматикасы. Синтаксис. – Симферополь: КъАССР девлет нешрияты, 1940. – 120с.
2. Акмоллаев Э. Кърымтатар тилининъ амелияты. Синтаксис. – Ташкент: Укъитувчи, 1989. – С.3 – 84.
3. Меметов А. Къырымтатар тили. 10-11-инджи сыныфлар ичюн дерслик. – Симферополь: Къырымдевокъувпеднешир, 2004. – С.176.
4. Виноградов В.В. Грамматика русского языка. Т.2. Синтаксис. Часть первая. – Москва: Изд-во Академии Наук СССР, 1954. – С. 386–515.
5. Золотова Г.А. Очерк функционального синтаксиса русского языка. – М.: Наука, 1973. – 351с.
6. Вихованець І. Р. граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К., Либідь, 1993. – С.72-83.
7. Закиев М. Татарская грамматика. – Т. 3. Синтаксис. – М.- Казань: Инсан-Фикер, 1999. – С. 90 – 113.
8. Гаджиева Н.З. основные пути развития синтаксической структуры тюркских языков. – М.: Наука, 1973. – 408 с.
9. Баскаков Н.А. Простое предложение в каракалпакском языке // Исследования по сравнительной грамматике тюркских языков. Синтаксис. – Т.3. – М.: АН СССР, 1961. – С. 70-75.
10. Нигматов Х.Г., Абдуллаев К.М. и др.Структура предложения и актуальные вопросы синтаксиса тюркских языков // Советская тюркология. – №5. – 1984. – С. 3-9.
11. Лингвистический энциклопедический словарь/ Гл. ред. В.Н. Ярцева. – М.: СЭ, 1990. – С. 238.
12. Философская энциклопедия./ Глав. Ред Ф.В. Константинов. – М.: СЭ, 1964. – Т.4. – 591с.
13. Левицкий Ю.А. Основы теории синтаксиса: Учебное пособие по спецкурсу / Перм. Ун-т; Перм. Пед. ун-т. – Пермь, 2001. – 236с.
14. Вихованець І. Р. граматика української мови. Синтаксис: Підручник. – К., Либідь, 1993. – 368 с.
15. Меметов А., Мусаев К. Крымтатарский язык. Ч.1 Общие сведения о языке. – Ч2. Морфология. Учебное пособие. – Симферополь: Крымучпедгиз, 2003. – 288с.
16. Дяченко Л.Н. Структурно-семантическая организация глагольных словосочетаний с объектными отношениями и их функционирование в современных русских и украинских научных экономических текстах: Дис... канд. Филол. наук:10.02.01; 10.02.02/ Черкасск. Пед. Ин-т.- Черкассы, 1994.- С. 210.
17. Белецкая И.П. Графическое представление синтаксических структур и стилистическая диагностика (на материале русского языка): Автореф. Дис…докт.филол.н: 10.02.21 и 10.02.01/ ЛГУ им. А.А. Жданова.- Ленинград, 1983.-32с.

Сокращения:

Ат. сёз. – аталар сёзлери
А.У. – Аблямит Умеров
А.О. – Айдер Осман
Б.М. - Билял Мамбет
З. Къ. – Закир Къуртнезир
И.П. – Ибраим Паши
И.Э. – Иззет Эмиров
Р.Т. – Раим Тынчеров
С.Н. – Сафтер Нагаев
Э.А. – Энвер Арифов
Ю.Б. – Юсуф Болат

Смольницька О.О.

ПЕРЕКЛАДАЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ І. Я. ФРАНКА: ВНЕСОК У ДОСЛІДЖЕННЯ ДАВНЬОЇ СКАНДИНАВСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Іван Якович Франко (1856 – 1916) відомий усьому світові не тільки як геніальний письменник, мовознавець, філософ, економіст, літературознавець, етнограф, публіцист, але й як професійний перекладач. Завдяки йому українська література змогла налагодити щільні зв'язки з культурою західноєвропейською, австралійською та американською, а також віднайти тексти Давньої України-Русі, Греції тощо. Як засвідчує А. Жуковський, перекладацьку діяльність І. Франко „не припиняв усе своє життя. Франко перекладав з 14 мов, серед інших Гомера, Данте, Шекспіра, Гете, Золя, Б`єрнсона" та багатьох інших [10, с. 3527].

Славетна діяльність І.Франка стала широко відомою завдяки І.Калиновичу, який започаткував 1914 р. у Львові серію „Всесвітня Бібліотека". Там і були видані переклади І. Франка [10, с. 3527]. Але ще в 1908 –

1909 рр. у „Літературно-Науковому Вісникові" з'явилися переклади староісландських саг (героїчних пісень, які за стилем могли нагадувати прозові оповідання) [11, с.818]. Цей аспект в українському літературознавстві недостатньо вивчено, тому стаття присвячена саме перекладам І. Франком староісландської прози.

Як зазначав сам І. Франко: „Оці інтересні оповіданнячка виймаємо з недавно виданої д. Артуром Бонусом збірки старойсляндских саг і оповідань пз. Jslaenderbuch I und II Sammlung. Herausgeben vom Kunstiwort. München 1907Georg D. M. Callwey і з побічним титулом: Sammlung altermanishen Bauern und Königsgeschichten.

У переднім слові до цього видання автор називає твори „найстаршою й одинокою германською літературою старого часу і загалом найстаршою реалістичною збіркою прозової поезії в новелістичнім жанрі. Списані пізно, в XII-XШ віках, вони жили перед тим в усній традиції і заховали в собі пам'ять про перших поселенців Ісляндії, їх спосіб життя й громадський устрій""[11, с.654].

Слід з'ясувати взаємовплив слов'янської та скандинавської культур. Насамперед треба розвінчати облудний міф, буцімто зв'язок України зі Скандинавією почався лише з підписання угоди між І. С. Мазепою та Карлом XII у 1708 р. Швеція утримувала зв'язки з Руссю-Україною ще від початків державного оформлення обох країн. Спочатку це були зв'язки торгівельні, які з XI ст. розвивалися завдяки шляхові з варяг у греки і немало спричинилися до економічного, культурного та політичного розвитку Київської Русі, згодом прийшли зв'язки династичні: дружиною князя Ярослава Мудрого була Інгігерда – Ірина (Ingrad, Ingard, за М.Грушевським), дочка шведського короля Олафа Скот-Конунґа (помер 1024). Син Володимира Мономаха і Гіти – Мстислав-Гаральд (1076–1132), що став 1125 р. великим князем, був одружений з Христиною, дочкою шведського короля Інґа Стейнкельса. З цього подружжя народилися дочки Малфрід та Інгеборґ [12, с. 3805].Отже, українська та скандинавська країни здавна мали фінансовий, політичний, культурний зв'язки.

Особливе місце серед скандинавських літератур посідає ісландська література, яка має зовнішню спільність зі шведськими та данськими сагами, проте розвивалась іншим шляхом. На північному острові Ісландії нормани не зустріли народу, який вони могли б підкорити, щоб стати потім його часткою. Острів був безлюдним. Правда, ще в VIII ст. н.е. тут поселилися ірландські ченці, які вибрали собі життя відлюдництва в цій пустинній землі. Але нащадків вони залишити не могли.

Та історики точно знають конкретну людину, що стала «батьком-засновником» цього народу. Щасливця звали Інгольвур Арнарсон (тобто син Арнара). Разом з своїми чадами і домочадцями він перебрався до Ісландії в кінці IX століття. За звичаєм тодішніх норвежців, Арнарсон узяв із собою в подорож через море два священні стовпи, що стояли в його будинку біля почесного сидіння; при наближенні до берега нової землі стовпи кинули в морі, вирішивши поселитися там, де хвилі викинуть їх на берег. Тільки через три роки раби Інгольвура знайшли ці стовпи на березі, далеко від місця первинного поселення. Але Інгольвур негайно перебрався туди, де знайшли стовпи. Вони збереглися і сьогодні – в гербі ісландської столиці Рейк'явіка, яка розташована якраз там, де став жити Інгольвур Арнарсон.

Ісландська «Книга про заселення країни» перераховує ще близько чотирьохсот перших мешканців острова, розказує про їх життя, цитує складені ними вірші.

Ісландці, мабуть, народ, предків якого протягом дванадцяти сторіч знають поіменно в такій кількості. Звичайно, не всіх предків, але найвищий їх відсоток. Зараз в Ісландії, як вважають, живе двадцять восьме – двадцять дев'яте покоління народу.

Ісландці створили чудові саги, велика частина яких присвячена кривавій родовій боротьбі на острові. У виданих в Ісландії «Сагах про ісландців» і «Розповіді про ісландців» згадується в цілому близько 7 тисяч чоловік, що жили між 930 і 1030 роками.

Під час перекладу староісландських саг І.Франко мав певні труднощі, оскільки на той час не було авторитетних орієнтирів – зразків знайомства з давньою скандинавською літературою. Російські дослідники (Н.А. Львов, І.Ф.Богданович, К.М. Батюшков, М.М. Карамзін, О. К. Толстой, А.І. Чудінов та ін.) пропонували переклади лише поезії, робивши їх не з ісландської, а з французької чи латинської мов, і більшість цих текстів була белетризована, становлячи собою дуже вільні перекази [5, с.172 - 173]. Тому І. Франко, як уже було зазначено, користувався німецькими джерелами, вважаючи, що спільність германської та скандинавської міфології полегшить ідентифікацію мотивів.

М.І. Стеблін-Каменський вказував на своєрідну форму староісландської літератури. Це дротткветтр – тритактний розмір: у кожному рядку шість складів, з яких три несуть метричний наголос [5, с.96]. Розташування окремих речень у дротткветтi не тільки не схоже на їхній порядок у давньоісландській прозі, а й взагалі не має паралелі в світовій літературі, оскільки речення можуть переплітатися або розривати одне одне, про що знав ще Сноррі Стурлусон (1178 – 1241). Таку форму мали віси – восьмирядкові поезії. І. Франко дотримувався ритмічної розповіді, наслідуючи архаїчні рефрени оригіналу – наприклад, у новелі „Духи сторожі Ісляндії": „Король Гаральд Гормсзон, датчанин, звелів одному чародієві відмінити свою постать і удатися до Ісляндії, щоб дати королеві вісті. Він поплив у подобі кита"[11, с.654]; „Дійшовши близько берега, оплив довкола північного побережжя й обернувся на захід і побачив на краю берега духів різної подоби, деякі великі, деякі дрібні, і гори та горбики були повні їх…"[11, с.654]. Мотив повернення („І він відвернувся геть"[11, с.654], „Швидко він відвернувся відси"[11, с.655], „Тоді він знову назад вернувся"[11, с.655], „Тоді він утік і поплив на схід"[11, с.655]) є типовим для цього жанру – опису виконання наказу. Приваблював І. Франка й інший жанр – побутово-героїчний: опис родинного життя короля („Як король Олаф пробував своїх пасинків"[11, с.655-657]), протистояння звичайного ісландця конунгу („Погана нога"[11,с.657-659], „Історія скальдової вірші"[11, с.659-663]), випробування сміливості („Страхополох"[11, с.663-667]). Особливу увагу І. Франко приділив героїчному циклові „Повість про Сігріду Гордячку і короля Оляфа Трігвазона": „Оце старо-ісляндське оповідання, якого переклад я розпочав ще 1908р., а докінчив тільки тепер [Львів, 24 грудня 1909 р. – О. С.], крім своєї літературної вартости, має для нас також не малу

культурно-історичну вартість, вводячи нас досить живо в сферу тих обичаїв і традицій, якими навіяна також найстарша доба історії нашого краю. Маємо в тім оповіданні, яке так само, як і всі староісландські новелі, крім поетичного вимислу містить у собі не мало історичного зерна, виразне свідоцтво про зносини норвежських, шведських і датське норман зі слов'янами, особливо з краєм вендів, під яким треба розуміти нинішню Польщу, особливо її північну приморську частину. Ім'я вендського короля Буріслава, заховане в тім оповіданні, в усякім разі не нормандське, а слов'янське. Ще інтересніша в ньому згадка про руського князя Вісовальда, який у Швеції впав жертвою подібної жіночої ревности, як та, з якою по оповіданням нашого найстаршого літописця, обійшлася Ольга з тими деревлянами, що хотіли висватати її за свого князя. Факт випалювання упоєних гостей в домах, призначене на їх нічліги, або в банях, стрічається часто в старогерманській традиції і між іншим також в одній з останніх пісень старонімецького епоса „Das Niebelungenlied" [„Пісня про нібелунгів"(нім.). – О.С.]"[11, с.667-668]. Цикл, присвячений взаєминам данців, шведів, норвежців, складається з двадцятьох новел та „Закінчення": „1. Як Гаральд Зелений старався об руку Сігріди"; „2. Вродини Оляфа Святого і самовлада Оляфа Трігвазона"; „3. Сватання короля Оляфа Трігвазона до Сігріди"; „4.Стріча короля Оляфа з Сігрідою Гордячкою і його розмова з нею"; „5. Відвідини Одіна в короля Оляфа"; „6. Будова корабля Довгого Орма"; „7. Як королева Тирі жалілася на свої добра"; „8. Похід короля Оляфа до краю Вендів"; „9. Початок пімсти Сігридиної"; „10. Ярль Сігвальд ошукує Оляфа"; „11. Плавба короля Оляфа із краю Вендів"; „12. Розмова володарів"; „13. Король Оляф спостерігає ворогів"; „14. Король Оляф стягає корабля докупи"; „15. Як король Оляф важив своїх ворогів"; „16. Початок битви"; „17. Як обстрілювано Довгого Орма"; „18. Як зломився лук короля Оляфа"; „19. Король Оляф дає нові мечі"; „20. Вороги обсаджують Довгого Орма".

Таким чином, перекладацький доробок І. Франка староісландської прози складає п'ять коротких і влучних новел, архаїчних за стилем, і цикл „Повість про Сігріду Гордячку…"[11, с.667-691], який фактично є „новелою в новелі" (прийом, відомий і кельтам) та позначений зовнішньою простотою викладу, енергійним напруженням сюжету, піднесеністю стиля. І. Франка зацікавив образ Сігріди, вдови шведського короля („Сігріда була дуже розумна жінка і нераз уміла віщувати будуще" [11,с.669]), яка замислилася про нову роль у державотворенні. Така позиція (відмова від шлюбу з королями Гаральдом Зеленим, Вісавальдом, Оляфом Норвезьким) незрозуміла іншим, і викликає війну. Образ короля Олафа, якого норвежці назвали Святим за принесення християнства, змальовано героїчними рисами. Патріархат довліє врешті-решт над матріархатом, який уособлює безкомпромісна Сігріда, але й чоловіки стикаються з поразкою: Олаф кидає корабель Довгий Орм і ледве не потрапляє в полон. Після втечі додому „Оляф Трігвазон відтоді не був уже королем Норвегії" [11, с.691].

І.Франко дотримувався лапідарного, суворого стилю при зображенні чеснот героїв, вловивши головну рису скандинавської поетики: відсутність сентиментальності та пишності. Проблема власної гідності завжди турбувала І.Франка, і він знайшов її відбиток у згаданому епосі.

Висновки

Знайомство І.Я. Франка зі спадщиною давніх ісландців стало поштовхом української культури до подальшого порівняння власних джерел з творчістю колишніх союзників. Тексти саг абсолютно відрізнялися від творів скандинавських письменників XIX – XX ст. – прямих нащадків героїв народних оповідань -, яких перекладав І. Франко (Бєрнштерн Бєрзон (Б`єрнстерне Б`єрнсон), казка „Ліс", "Понад наші сили: драматичні картини"(„III. На замку"); Вернер Гайденштам, „Шведи на Україні"; Сельма (Зельма) Лагерлеф (Лягерльоф), „Скарбничка цісаревої" та ін.). Тим більше ця сувора краса зацікавила перекладача. І. Франко позбавив саги белетристичного шару, зробленого попередниками, відновив простоту та гнучкість фрази й тим самим наблизив до оригіналу. Порівняємо драпу (схвальну поезію) Оттара Чорного „Про Олафа Шведського" [5, с.62]:

Вал завив, зламав
Увесь дах з дерева,
Ніс у злу хвилину
Швидкий човен.

Порівняємо це з описами битви на кораблі Довгий Орм: „Королі погнали веслами свої кораблі наперед… І почалася гаряча боротьба"[11, с.686].

З іншого боку, І. Франко дотримується мелодійності фрази, уникаючи розривів речень, тому навіть описи битв у нього викладені більш-менш спокійним стилем. Для перекладача важливі не синтаксичні прийоми, а лексичні: „Битва робилася чим-раз завзятішою і безліч людей падало. Скінчилося тим, що всі кораблі обезлюднено, окрім Довгого Орма"[11, с.687].

Своїми перекладами І.Я. Франко намагався нагадати українцям про патріотизм та історичну пам'ять, вимагаючи твердих принципів і сильної життєвої позиції, як у героїв саг (Сігріда відмовилася хреститися, ідучи за Олафа, а Олаф, у свою чергу, не міг зрадити принципи християнина).

Джерела та література

1. Актуальні проблеми сучасної філології. Літературознавство. Збірник наукових праць Рівненського державного гуманітарного університету. Вип. VIII. – Рівне, 2000.
2. Дорошенко В. Спис творів Івана Франка з додатком спогадів про нього і рецензій на його писання. Матеріяли до української бібліографії. – Т. IV. – Вид. НТШ. – Львів, 1918.
3. Журавська І. Франко і зарубіжні літератури. – К., 1961.
4. Поліщук Я. Міфологічний горизонт українського модернізму. – Івано-Франківськ, 1998.

5. Поэзия скальдов. – Санкт-Петербург, 2004.
6. Староісландські новелі: І. Духи сторожі Ісландії, ІІ. Як король Оляф пробував своїх пасинків, ІІІ. Погана нога, ІV. Історія скальдової вірші. Переклав І. Франко. // Літературно-Науковий Вісник. – Кн. 6. – 1908.
7. Староісландські новелі: V. Страхополох. Переклав І. Франко. // Літературно-Науковий Вісник. – Кн. 1. – 1909.
8. Староісландські новелі: VI. Повість про Сігріду Гордячку і короля Оляфа Трігвазона. // Літературно-Науковий Вісник. – Кн. 1. – 1910.
9. Стеблин-Каменский М.И. Скальдическая поэзия. – Санкт-Петербург, 1979. – С. 77 – 179.
10. Франко І. // Енциклопедія українознавства. – Т. 9. – Львів, 2000. – С. 3525 – 3529.
11. Франко І. Твори. – Т. ХХІХ. – З чужих літератур: повісті й оповідання. – Кн. 2. – Харків, 1929.
12. Швеція. // Енциклопедія українознавства. – Т. 10. – Львів, 2000. – С. 3805 – 3808.

Чембрович О.В.

РЕЛИГИОЗНО-ФИЛОСОФСКИЕ ИДЕИ М. ГОРЬКОГО В ОЦЕНКЕ КРИТИКИ И ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ

Конец XIX века означал в русской культуре рубеж и начало, перевал сознания, душевный сдвиг, новый опыт. В то время происходит глобальная переоценка религиозных и философских идеалов, в самом себе человек находит неожиданные глубины. И мир уже кажется иным, в нем тоже открывается глубина. Именно тогда возникают попытки создать религию «третьего завета», интеллигенция тех лет приобщается к теософии, увлекается идеями богостроительства. Для общества серебряного века характерно также и увлечение богохульными идеями философии Ф. Ницше.

Характеризуя серебряный век, мы можем назвать его временем загадок, а М. Горького, как передового, знакового писателя, фигурой типической для своей эпохи, удивительной и парадоксальной. В наши дни возникает необходимость по-новому взглянуть на творчество писателя, осмыслить истоки его своеобразной художественной системы, проследить ее связи с религиозными и философскими течениями в литературе и культуре тех лет.

Важно отметить, что данная проблема замечена литературоведами, и современные исследователи не отказывают писателю в философском поиске. Тематика литературоведческих трудов, посвященных творчеству М. Горького, отличается разнообразием.

Некоторые из них посвящены выявлению наиболее общих философских аспектов наследия писателя, авторы этих работ не останавливаются на конкретных произведениях, а рассматривают горьковское творчество в целом. Таковы работы К. Н. Любутина [12], С. Семеновой [19], М. Агурского [1].

Ряд литературоведов предпочитают более подробно рассматривать лишь одно из направлений философских взглядов М. Горького. Так, П. Басинский [5] посвящает свою диссертацию ницшеанским идеям в творчестве М. Горького. А. Кунарев [11], пишет об апокрифических и фольклорных мотивах у писателя, а Д. Ю. Аникин [3] об элементах теософии в его творчестве.

Третий, не менее интересный подход к изучению наследия М. Горького – тщательный анализ философских мотивов в одном из произведений. Так, Е. Н. Никитин [18] исследует повесть «Исповедь», И. А. Есаулов [10], А. Максимова [15] изучают роман «Мать».

Все три исследовательских подхода необходимы, интересны, важны. Тип работы и подход к проблеме должен пребывать в прямой зависимости от того, какую цель ставит перед собой автор, от того, что хочет он поведать читателю. В данном случае **цель представить читателю максимально полный, развернутый, точный анализ религиозно-философских идей М. Горького в контексте эпохи в оценке литературоведов разных поколений.** Достичь поставленной цели можно только лишь рассматривая работы разных типов, для чего необходимо отойти от сложившихся традиций и совместить несколько подходов к указанной проблеме.

М. Гельрот [14], Н. К. Михайловский [14] одними из первых отметили и частично проследили ницшеанские мотивы в творчестве М. Горького. Исследователи отмечают, что «мировосприятие обоих совпадает, несмотря на глубокую пропасть, которая отделяет интеллектуальное содержание и объем произведений Ницше от интеллектуального содержания и объема произведений Горького» [14, с.392]. Анализируя труды писателя, литературоведы отмечают стремление горьковских персонажей к свободе в ее ницшеанском понимании. Свобода, глубоко парадоксальничает Ницше, – это «жажда ответственности». «И нужно было бы не прочесть ни одного произведения г. Горького, чтобы не знать, что и его понимание свободы по своему эмоциональному содержанию сводится к тому же», – утверждает М. Гельрот [14, с.398].

Не смогли обойти своим вниманием проблему влияния немецкого философа на творчество М. Горького и современные исследователи. К. М. Азадовский в статье «Русские в архиве Ницше» [2] пишет о том, что «наряду с «вечной загадкой» о влиянии Достоевского на Ницше существует и другая вечная проблема: Горький и Ницше. «Вопрос о том, был или не был Горький ницшеанцем, обсуждается уже целое столетие. Проблема появилась одновременно с босяками Горького, его анархическими героями-индивидуалистами, и целое поколение, выступившее на рубеже веков, воспринимало писателя именно в этом ключе» [2, с.115].

Нельзя не отметить сходство позиций исследователей творчества Горького конца XIX – начала XX столетия и литературоведов наших дней, а также отличие их взглядов от позиций советского горьковедения.

К. М. Азадовский обратил внимание на то, что «по мере того как в советской стране канонизировался образ Горького, русский писатель неуклонно и неизбежно становился идейным антиподом Ницше, так что